Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2018

1

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela, Nastja Stropnik Navršnik,
Natalija Posavec, Nastja Spasković
Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej / Anniversary

BOŽO REPE: Ob življenjskem jubileju zaslužnega profesorja dr. Dušana Nečaka	11

Članki in razprave / Papers and Essays

ANDREJ KIRBIŠ: Regionalne razlike v kulturni participaciji mladih v Sloveniji: severovzhodna Slovenija v primerjalni perspektivi	23
<i>Regional Differences in Cultural Participation of Slovenian Youth: Northeastern Slovenia in Comparative Perspective</i>	
MIRAN LAVRIČ in DARKO FRIŠ: Institucionalna in zasebna religioznost v severovzhodni Sloveniji. Primerjalna analiza slovenskih regij po letu 1969	41
<i>Institutional and Private Religiosity in Northeastern Slovenia. Comparative analysis of Slovenian Regions since 1969</i>	
ANDREJ KIRBIŠ: Levels and Determinants of Youth Political Participation: Regional Inequalities and Northeastern Slovenia	61
<i>Ravni in dejavniki politične participacije mladib: regionalne neenakosti in severovzhodna Slovenija</i>	
ŽIGA OMAN in DARKO DAROVEC: <i>In landt bochverbotten</i> – sovražnosti med plemstvom v 17. stoletju na Štajerskem, Kranjskem ter v Istri ali o reševanju sporov med običajem maščevanja in novoveškimi kazenskimi pravom	83
<i>In landt bochverbotten – Enmities among Nobility in Seventeenth-Century Styria, Carniola and Istria or on Conflict Resolution between the Custom of Vengeance and Early Modern Criminal Law</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANDREJ RAHTEN: Avstro-ogrška diplomacija in vstop ZDA v vojno	121
<i>Austro-Hungarian Diplomacy and US Entry into the War</i>	
TIN MUDRAŽIJA: Boj med Ilirijo in Primorjem za prevlado v slovenskem nogometu in nastanek reprezentančnega ljubljanskega nogometnega moštva z imenom SK Ljubljana	141
<i>The Rivalry Between SK Ilirija and AŠK Primorje for the Dominance in Slovenian Football and the Formation of the Representative Football Team of Ljubljana Named SK Ljubljana</i>	
ANDREJ RAHTEN: Radić na štajerski fronti. Hrvaško-slovenska politična razmerja v mariborskem volilnem okrožju v Kraljevini SHS	171
<i>Radić on the Styrian front. Croatian-Slovenian political relations in the Maribor electoral district in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes</i>	
DARKO FRIŠ: Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar	191
<i>Maribor after the Uprising, and Government Commissioner Dr. Josip Leskovec</i>	
GORAZD BAJC: Makro in mikro posledice anšlusa: ko je postala severovzhodna Slovenija za Britance res prvič geopolitično pomembna	217
<i>Macro and Micro Consequences of the Anschluss: When North-eastern Slovenia Became for the First Time Geopolitically Significant for the British</i>	
MIRO HRIBERNIK: Die Schlacht um Vukovar im Jahr 1991	251
<i>Bitka za Vukovar leta 1991</i>	
MARTIN BELE: Nekateri vidiki razvoja Ljubljane med marčno revolucijo in prvo svetovno vojno	277
<i>Some Aspects of the Development of Ljubljana between the March Revolution and the First World War</i>	
GREGOR PIVEC, EVA LINA FRIŠ in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: Maribor Doctor Filip Terč and his "Bee Therapy"	299
<i>Mariborski zdravnik dr. Filip Terč in njegova "čebelja terapija"</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 321

Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors 329

UDK 929Leskovar J.:352.075.51(497.4Maribor)"1920"

94(497.4Maribor)"192"

DOI 10.32874/SHS.2018-08

1.01 Izvirni znanstveni članek

Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar

Darko Friš

Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor
e-pošta: darko.fris@um.si

Izvleček:

Dr. Josip Leskovar je bil marca 1920 postavljen za vladnega komisarja za Maribor. Dolžnost je opravljal slabih 9 mesecev – do konca decembra istega leta. V začetku januarja 1921 je naloge predal novoimenovanemu komisarju Ivu Poljancu. Prispevek podaja Leskovarjevo kratko biografijo ter na podlagi literature, časopisnih virov in arhivskega gradiva osvetljuje nekaj najpomembnejših projektov, ki so bili izpeljani v njegovem času. Leskovar je vodil priprave na sprejem regenta Aleksandra Karađorđevića, ki je Maribor obiskal junija 1920, v mestu pa so v poletnih mesecih organizirali vseslovenski orlovski tabor in zlet Sokolske zveze SHS. Največji problem za mesto je predstavljalo pomanjkanje osnovnih živil, stanovanjskih prostorov in kurjave.

Ključne besede:

Josip Leskovar, Maribor, občina, vladni komisar, 1920, politika, gospodarstvo, komunalni razvoj, urbanizem, mariborski vladni komisar, Slovenska ljudska stranka, Kraljevina SHS Aleksander Karađorđević, orlovski tabor, Sokolska zveza SHS, pomanjkanje

Studia Historica Slovenica

Humanities and Social Studies Review

Maribor, letnik 18 (2018), št. 1, str. 191–216, 86 cit., 4 slike

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Namesto uvoda¹

Mariborsko mestno občino so v letih med koncem ene in začetkom druge svetovne vojne zaznamovali trije vladni komisarji, trije župani in dva mestna načelnika. V času pred razpadom Avstro-Ogrske je mesto ob Dravi vodil župan dr. Johann Schmiderer (1902–1919), ki se je trudil ohraniti nemški značaj mesta in je vodil izrazito protislovensko politiko. Mandat "zadnjega župana avstrijske dobe" se je končal z razpustom občinskega sveta v začetku januarja leta 1919, ko je upravo v Mariboru prevzel vladni komisar dr. Vilko Pfeifer.² S tem je mariborska občinska oblast prvič v svoji zgodovini prešla v slovenske roke. Liberalca Vilka Pfeiferja, ki je prišel iz Krškega, je na vodilno pozicijo mesta postavila *Narodna vlada* v Ljubljani, funkcijo vladnega komisarja za Maribor pa je opravljal do leta 1920. Ob nastopu njegovega mandata se je v mestni upravi uradovalo v nemškem jeziku, saj med 250 uradniki na mestni občini ni bilo nobenega "Slovenca". Dva od vodilnih uslužbencev sta celo sodelovala v demonstracijah, ki so jih proti novi slovenski oblasti 27. januarja 1919 pripravili mariborski Nemci. Oba sta bila iz "disciplinskih" vzrokov takoj odpuščena, Pfeifer pa je obenem odpustil še 16 vodilnih magistratnih uslužbencev, ki so odklanjali sodelovanje z novo oblastjo. V tem obdobju je Maribor postopoma pridobival vse bolj slovensko podobo, Pfeifer pa je s svojim delom postavil temelje za nadaljnji razvoj mesta.³ Svoj mandat je končal marca leta 1920, na mestu vladnega komisarja ga je nasledil dr. Josip Leskovar, član *Slovenske ljudske stranke* (SLS).⁴

Vladni komisar dr. Josip Leskovar kot tudi njegov predhodnik dr. Vilko Pfeifer sta mestno gospodarstvo prevzela v "obupnem stanju". V Mariboru je primanjkovalo hrane, kurjave in drugih osnovnih življenjskih potrebščin, stavbe so bile nevzdrževane, higienske in zdravstvene razmere izjemno slabe, ceste so bile razrite in uničene zaradi vojaških transportov. Predvojno cvetoče mesto ob Dravi je v prvi svetovni vojni strašno nazadovalo, nove oblasti so se poleg vojne dediščine morale spopadati še s 13 milijonskim "mestno-hranilničnim" dolgom za vojno posojilo, izjalovila pa se je tudi aprovizacija. Pred koncem vojne je bilo mesto pred konkurzom. Mestna podjetja so prinašala izgube, ki so

---

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom*, št. P6-0138, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Gregor Jenuš, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh concih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!: Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe", *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 901 (dalje: Jenuš, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni").

³ Gregor Antolčič, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 930, 940.

⁴ O vladnem komisarju dr. Josipu Leskovarju je v svoji diplomski nalogi pisala Mojca Zadravec, *Mestna občina Mariborska 1919–1921*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru (Maribor, 2010), (dalje: Zadravec, *Mestna občina Mariborska*).

jih pokrivali iz mestnega proračuna. Po prevratu se je v okviru mlade Kraljevine SHS pričela nova gospodarska doba v zelo spremenjenih okoliščinah. Tedanji objektivni poznavalci razmer mlademu vladnemu komisarju dr. Vilku Pfeiferju njegovega položaja nikakor niso zavidali. Izkušen ekonomist bi se veliko bolje znašel, za mladega vladnega komisarja pa je bilo breme pretežko.⁵

V katoliškem taboru so za katastrofalne razmere v mestu krivili komisarja Pfeiferja in vse od jeseni leta 1919 so ga v konzervativnih časnikih silovito napadali. Očitali so mu, da je Maribor po njegovem prevzemu mestne uprave postal umazana, "pravcata zakotna vas", polna kupov smeti, da so bile varnostne razmere v mestu katastrofalne in da so v razmere v bolnišnici vedno bolj "balkanske".⁶ Opozarjali so, da je slovenizacija v mestu potekala prepočasi, na magistratu so še naprej uradovali Nemci, jezik v uradih je ostajal nemški, nemške so ostajale tudi uradne tiskovine. Pri zaposlovanju naj bi dajal prednost Nemcem, ki so kljub stanovanjski stiski obdržali svoje privilegije in ostajali v velikih občinskih stanovanjih. V katoliškem taboru so se obregnili še na Pfeiferjevo protežiranje liberalcev, trdili so celo, da je prekoračeval svoja komisariska pooblastila ter posegal v pristojnosti Deželne vlade. Seveda so mu očitali zavojeno gospodarstvo in mu pripisovali krivdo za veliko pomanjkanje kurjave, elektrike in hrane v mestu.⁷ Na drugi strani pa so v liberalnem taboru Pfeiferja seveda na vse pretege zagovarjali.⁸

Mariborskemu vladnemu komisarju je v začetku leta 1920 stopil v bran celo strankarski kolega predsednik *Deželne vlade* dr. Gregor Žerjav. Kljub temu je Pfeifer pod težo silovitih političnih napadov omagal in zaprosil za daljšo bolniško odsotnost, na čelu mesta ob Dravi pa ga je od konca februarja 1920 nadomeščal vodja oddelka za prehrano dr. Milan Mlakar.⁹ Mladi liberalec Vilko Pfeifer izjemno zapletenim razmeram po vojni in prevratu v mestu, ki ga sploh ni dobro poznal, preprosto ni bil dorasel.

6. marca 1920 je vodilni politik SLS dr. Janko Brejc, ki je 24. februarja 1920 ponovno postal predsednik *Deželne vlade* za Slovenijo,¹⁰ dr. Vilka Pfeiferja pri-

⁵ "Mariborsko mestno gospodarstvo", *Tabor*, 15. 1. 1921, št. 11, str. 1.

⁶ "Tedenske novice. Maribor je bil pred razsulom nežno snažno mesto", *Straža*, 5. 1. 1920, št. 2, str. 2 3; "Tedenske novice. Varnostne razmere v Mariboru", *Straža*, 5. 1. 1920, št. 2, str. 3; "Tedenske novice. Razmere v naših bolnicah niso zdrave", *Straža*, 5. 1. 1920, št. 2, str. 3.

⁷ Zadravec, *Mestna občina Mariborska*, str. 138 144.

⁸ Npr. "Mariborske novice. Da je Maribor brez plina", *Mariborski delavec*, 19. 1. 1919, št. 41, str. 1–2; "Mariborske novice. Maribor jutri znova razsvetljen", *Mariborski delavec*, 4. 3. 1919, št. 51, str. 3; "Dnevne vesti, Živilsko industrijo bi 'Straža'", *Mariborski delavec*, 29. 3. 1920, št. 71, str. 2.

⁹ "Eine Abfuhr", *Marburger Zeitung*, 17. 1. 1920, št. 13, str. 1.

¹⁰ *Slovenski biografski leksikon*. 1. knjiga (Ljubljana, 1925–1932), str. 58; Janko Pleterski, "Janko Brejc", v: *Enciklopedija Slovenije*. 1. knjiga (Ljubljana, 1987), str. 36.

čakovano razrešil s položaja^{11,12} in 13. marca 1920 na mesto mariborskega vladnega komisarja imenoval dotedanjega člana mariborskega sosveta in svojega strankarskega kolega dr. Josipa Leskovarja.¹³

Vladni komisar v Mariboru dr. Josip Leskovar

Josip Leskovar je bil rojen 15. marca 1875 v Čadramu pri Konjicah. Ljudsko šolo je obiskoval v domačem kraju in na mariborski gimnaziji maturiral leta 1896. Pridružil se je pobudi domačih župnikov za borbo proti štajercijanstvu v rojstnem kraju. Svoje narodnoobrambno delo je nadaljeval kot visokošolec in v vrsti predavanj nastopal proti delovanju *Südmarke* in *Schulvereina* v Podravju. Vojsko je služil kot enoletni prostovoljec v Linzu, nato pa je študiral pravo v Gradcu in na Dunaju, kjer je bil leta 1902 promoviran. Poročen je bil z Anko (roj. Kovačič), v zakonu pa se jima je rodilo pet otrok: hči Berta (kasneje poročena Zeilhofer), sin Josip (Jožef) ml., Anica (poročena Voršič), sin Rudolf in najmlajša hči Ljubinka (poročena Fürst). Pripraviško prakso je opravljal v Ljubljani, leta 1910 pa se je preselil v Maribor in odprl odvetniško pisarno v nekdanjih prostorih klasične gimnazije na Koroški cesti 1. Leta 1920 je svojo pisarno preselil na tedanjo Sodno ulico 12 v neposredno bližino sodne palače (danes Ulica talcev). Politično se je začel udejstvovati leta 1911, ko je v lipniškem okraju kandidiral proti nemškemu kandidatu Maliku. Bil je načelnik mariborske mestne organizacije *Slovenske ljudske stranke* in predsednik podružnice katoliškega narodnoobrambnega društva *Slovenska straža* v Mariboru. Med prvo svetovno vojno je kot poročnik služil v Boki Kotorski, kjer se je leta 1916 odlikoval kot pravni zagovornik domačega prebivalstva, in se še pred koncem vojne vrnil v Maribor. V 26. septembra 1918 ustanovljenem *Narodnem svetu za Štajersko* je postal načelnik obrambnega odseka. Na zahtevo generala Rudolfa Maistra je pri vojaškem poveljstvu v Ljubljani izposloval ukinitvev mariborske belo-zele- ne garde, ki je bila razorožena 23. novembra 1918. Josip Leskovar je v času od

---

¹¹ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Pismo dr. Vilka Pfeiferja članom sosveta mesta Maribora, 17. 3. 1920, str. 17–18.

¹² Dr. Vilko Pfeifer je po razrešitvi z mesta mariborskega vladnega komisarja na člane mestnega sosveta naslovil pismo: "Zahvaljujem se vsem, ki ste mi v težkih časih pomagali brez izjeme z dobrimi nasveti ter mi olajšali nelahko nalogo. Izrekam tem potom vsem gospodom sosvetovalcem svojo globoko zahvalo za ves trud in delo! Poslavljam se z vročo željo za nadaljnji čim najboljši promik našega lepega jugoslovanskega Maribora!" (PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Pismo dr. Vilka Pfeiferja članom sosveta mesta Maribora, 17. 3. 1920, str. 18).

¹³ Dr. Janko Brejc, "Razglasi deželne vlade za Slovenijo. Objava", *Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 12. 3. 1920, str. 145; PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisniki o seji mestnega sosveta v Mariboru, 23. 3. 1920, str. 21; "Tedenske novice. Maribor je bil pred razsulom nežno snažno mesto", *Straža*, 5. 1. 1920, št. 2, str. 2 3.

leta 1919 do leta 1926 opravljal naloge gerenta mariborskega okrajnega zastopa. Ko je 2. januarja 1919 Vilko Pfeifer od župana Ivana Schmidererja prevzel oblast v mestu, je bil Leskovar imenovan za člana mestnega sosveta, leta 1920 pa je postal drugi vladni komisar mariborske mestne občine. Na prvih občinskih volitvah leta 1921 je doživel neuspeh, na naslednjih volitvah leta 1924 je postal mariborski župan. Tri leta kasneje je bil izvoljen za predsednika oblastne skupščine in oblastnega odbora mariborske oblasti. Mariborsko oblastno samoupravo je vodil do jeseni 1929. Od leta 1935 do leta 1941 je bil predstavnik mesta Maribor v banskem svetu Dravske banovine, leta 1940 je predlagal ustanovitev Banovine Slovenije. 29. avgusta 1935 je bil med podpisniki nekdanjih članov *Slovenske ljudske stranke* (SLS), *Narodne radikalne stranke* (NRS) in *Jugoslovanske muslimanske organizacije* (JMO) za ustanovitev *Jugoslovanske radikalne zajednice* (JRZ).

Ker je bil ob začetku druge svetovne vojne star že 66 let, ga Nemci niso izselili v Srbijo, tako kot njegovega sina Josipa ml., ki je bil po izobrazbi prav tako pravnik in je še pred vojno nasledil očeta v njegovi odvetniški pisarni. Josip Leskovar st. je tako vojni čas deloma preživel v Mariboru, delno pa v Nemčiji. Še pred odhodom v Nemčijo je uspel s pomočjo nemških prijateljev, s katerimi je pred vojno poslovno in politično sodeloval, družinsko vilo na Kamniški ulici 9 prodati, po končani vojni pa jo je ponovno odkupil. Zaradi predvojnega aktivnega političnega udejstvovanja in svetovnonazorske usmeritve je po letu 1945 njega in sina Josipa ml., ki mu je bila odvzeta odvetniška licenca, nadzorovala Udba. Umrl je 23. julija 1965 v 90. letu starosti in je pokopan na pobreškem pokopališču.¹⁴

***

Vladno imenovanje dr. Josipa Leskovarja na mesto komisarja v Mariboru so v SLS sprejeli z navdušenjem. Na drugi strani pa so strankarski kolegi odstavljaje-

¹⁴ "Slovesna zaprisega mariborskega župana", *Tabor*, 12. 12. 1924, št. 243, str. 1; Franc Ksaver Lukman, "Josip Leskovar", v: *Slovenski biografski leksikon*. 1. knjiga (Ljubljana 1925), str. 638; "Dr. Josip Leskovar", *Ilustrirani Slovenec*, 18. 1. 1925, št. 4, str. 1; Franjo Baš, Božidar Gajšek, *Vodnik po Mariboru* (Maribor, 1932), str. 94 96, 262; Arhiv republike Slovenije (ARS), fond, AS 1931, MF Mm 84909, Mm 84911, Mm 84912; Antoša Leskovec, "Zgodovina uprave v Mariboru 1752–1941", v: *Maribor skozi stoletja. Razprave I.*, ur. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec (Maribor, 1991), str. 281 (dalje: Leskovec, "Zgodovina uprave v Mariboru"); Bojan Godeša, Ervin Dolenc, *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Abčina* (Ljubljana, 1999), str. 169; Miroslav Stiplovšek, "Josip Leskovar", v: *Enciklopedija Slovenije*. 16. knjiga, (Ljubljana, 2002), str. 121; Mateja Ratej, "Slovenska ljudska stranka na Štajerskem med leti 1923 in 1929", *Studia Historica Slovenica* 5 (2005), št. 1 3, str. 495, 496, 504, 510; Mateja Ratej, "Kraji na slovenskem Štajerskem in Maribor v letih 1918 1941", *Studia Historica Slovenica* 6 (2006), št. 2 3, str. 454 in 460 (dalje: Ratej, "Kraji na slovenskem Štajerskem"); Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 104 105.

nega vladnega komisarja dr. Vilka Pfeiferja v *Jugoslovanski demokratski stranki* (JDS) Leskovarjevemu imenovanju ostro nasprotovali. Proteste proti imenovanju so izrekli tudi v *Jugoslovanski socialdemokratski stranki* (JSDS), imenovanju pa so prav tako nasprotovali mariborski Nemci – vse politične stranke so v en glas zahtevale izvedbo občinskih volitev, kjer bi Mariborčani demokratično izbrali svoje mestno vodstvo.^{15,16}

V časniku *Marburger Zeitung* so šli še korak naprej in obtožili vse politične stranke v mestu, da skrbijo le za svoje gospodarske interese in da je mestni sosvet le orodje v njihovih rokah za doseg političnih in finančnih ciljev.¹⁷

Mestni sosvet

Novopostavljenemu vladnemu komisarju dr. Josipu Leskovarju je bil dodeljen 9 članski mestni sosvet, v katerem so bili člani, imenovani še v času vladnega komisarja Pfeiferja, in pričakovano je bilo, da bo *Deželna vlada* imenovala nove "sosvetnike". Da bi liberalci in socialisti, ki so zdaj pristali v opoziciji, obdržali vpliv pri vodenju mesta tudi po Leskovarjevem imenovanju, sta njihova sosvetnika liberelec Vilko Weixl in socialist Franc Jahr¹⁸ Leskovarju predlagala, da bi v mestnem sosvetu sestavili kar se da široko koalicijo in vanj povabili vse politične stranke. Leskovar je pobudo sprejel, vendar so si tako liberalci kot socialisti kasneje premislili in njegovo ponudbo zavrnilo – v mestnem sosvetu pa niso želeli sodelovati niti mariborski Nemci.¹⁹

Že v maju je prišlo do pričakovane zamenjave članov mariborskega sosve-

---

¹⁵ "Was ist mit den Wahlen", *Marburger Zeitung*, 10. 3. 1920, št. 57, str. 1; "Marburger und Tages Nachrichten.

Neuer Regierungskommissär für Maribor", *Marburger Zeitung*, 10. 3. 1920, št. 57, str. 2.

¹⁶ V začetku leta 1920 so se politične razmere v državi pričele počasi normalizirati in slovenske politične stranke so pričakovale občinske volitve že v začetku leta 1920. Deželna vlada je objavila volilni red 15. maja 1920, ki je uvajal žensko volilno pravico. Po devetih mesecih, ko so vladali liberalci je izšla uredba o dopolnitvah občinskega reda, ki je žensko volilno pravico ukinila zaradi strahu, da bi katoliška stranka prejela preveliko število glasov. Zaradi državnih razlogov volitev v letu 1920 ni bilo mogoče izvesti na Koroškem, Prekmurju in vseh občinah sodnih okrajev: Marenberg, Maribor, Sv. Lenart v Slovenskih goricah in Gornja Radgona. Centralna vlada v Beogradu je nato odobrila izvedbo občinskih volitev šele prihodnje leto aprila 1921, volilni red pa se je razlikoval od tistega iz začetka leta 1920, saj so črtali volilno dolžnost in pa žensko volilno pravico (Vasilij Melik, "Politična slika Ravnikarjevega časa", v: *Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimira Ravnibarja*, ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak (Ljubljana, 1979), str. 14 (dalje Melik, "Politična slika Ravnikarjevega časa"); "Občinske volitve razpisane", *Straža*, 9. 1. 1920, št. 3, str. 1; Zdravec, *Mestna občina mariborska*, str. 121.

¹⁷ "Skandalose Mißwirtschaft beim Statmagistrat", *Marburger Zeitung*, 27. 3. 1920, št. 70, str. 3.

¹⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 23. 3. 1920, str. 25.

¹⁹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 19. 5. 1920, str. 75; Bogumil Remec, "Razglase poverjenjstva za notranje zadeve o izpremembah v občinskih gerentstvih", *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 19. 5. 1920, št. 60, str. 27; "Iz seje mariborskega sosveta", *Straža*, 21. 5. 1920, št. 54, str. 3.

Dr. Josip Leskovar
(dLib)

ta (prisednike gerentskega sveta), ko je 12. maja 1920 poverjenik za notranje zadeve *Deželne vlade za Slovenijo* Bogumil Remec imenoval novi mariborski sosvet in število članov povečal na 13. Med novoimenovanimi člani mestnega sosveta ni bilo sosvetnikov iz Pfeiferjevega sklica, dr. Josip Leskovar je iz sosveta izstopil, ker je bil imenovan za vladnega komisarja, izstopil je tudi Leopod Barta. Novi mariborski sosvetniki so postali: dr. Pavel Valjavec (finančni tajnik v Mariboru), Ivan Tomažič (nadučitelj na III. deški šoli v Mariboru), dr. Karel Capuder (profesor v Mariboru), dr. Josip Somrek (profesor bogoslovja v Mariboru), Matija Obrhan (hišni posestnik v Mariboru), Drago Kobi (lesni trgovec v Mariboru), Frano Starčič (trgovec in hišni posestnik v Mariboru), Anton Krepek (poduradnik v Mariboru), Franc Veronek (uslužbenec Južne železnice), Franc Horvat (slikar v Mariboru), Franc Veber (poštni poluradnik v Mariboru), Josip

Golec (gostilničar v Mariboru) in Franc Žebot (uradnik v Mariboru).²⁰

V opozicijski *Jugoslovanski socialdemokratski stranki* (JSDS) so razširitvi mariborskega sosveta nasprotovali in junija 1920 na notranjega ministra v Beograd naslovili interpelacijo zaradi, po njihovih besedah, samovoljnega povečanja števila članov sosveta in njegove pristranske sestave, v kateri je SLS imela večino. Še zlasti pa so socialisti nasprotovali sestavi sosveta, ker je bil vanj imenovan "klerikalni" politik Franjo Žebot, ki je bil nedavno obsojen na plačilo 400 K ali 40 dni zaporne kazni zaradi podkupovanja mestnega uradnika.²¹ Vendar pa je bilo imenovanje članov sosveta v pristojnosti *Deželne vlade* in ne centralne vlade v Beogradu, zato se v prestolnici SHS v njihovo odločitev niso vmešali.

Na seji mariborskega sosveta 19. maja 1920 so imenovali člane šestih odsekov:²² Gospodarsko-finančnega odseka, Obrtnega odseka, Odseka za klavnico in plinarno, Odseka za električne naprave, Stavbnega odseka in Odseka za pogrebni zavod in kopališče.²³ Na seji čez teden dni pa so sosvetniki v odsekih izvolili svoje načelnike: dr. Pavel Valjavec je postal načelnik gospodarsko-finančnega odseka, Frano Starčič načelnik obrtnega odseka, Ferdo Leskovar načelnik odseka za klavnico in plinarno, dr. Josip Somrek načelnik odseka za električne naprave, Ivan Tomažič načelnik stavbnega odseka in dr. Anton Jerošek načelnik odseka za pogrebni zavod in kopališče.²⁴

Novi vladni komisar Leskovar se je po prevzemu funkcije soočil s katastrofalnim stanjem v mestni upravi. Predhodnik Pfeifer mu je zapustil izjemno površno knjigovodstvo, gospodarski urad pa je deloval izjemno slabo in neekonomično. Na seji mestnega sosveta so preprosto ocenili, da so "finance mesta /.../ naravnost obupne".²⁵ Za pokritje proračunskega primanjkljaja "mestnega zaklada" je Leskovar povišal oziroma na novo uvedel "doklade" oziroma "pristojbine".²⁶ Na zadnji seji leta 1920 so sosvetniki medvojni dolg Mestne hra-

²⁰ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 19. 5. 1920, str. 75; Bogumil Remec, "Razglasa poverjeništa za notranje zadeve o izpremembah v občinskih gerentstvih", *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 19. maj 1920, št. 60, str. 27; "Iz seje mariborskega sosveta", *Straža*, 21. 5. 1920, št. 54, str. 3; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 109.

²¹ "Dnevne vesti. Obsodba urednika Žebota", *Mariborski delavec*, 4. 6. 1920, št. 120, str. 2; "Marburger und Tages Nachrichten. Eine Interpellation des hiesigen Gemeindebeirates", *Marburger Zeitung*, 25. 6. 1920, št. 140, str. 3.

²² "Marburger und Tages Nachrichten. Sitzung des Gemeinde Beirates", *Marburger Zeitung*, 10. 2. 1920, št. 32, str. 3.

²³ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 19. 5. 1920, str. 86–87.

²⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 27. 5. 1920, str. 96.

²⁵ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik sestavljen o seji mestnega sosveta, 18. 3. 1920, str. 40; "Mariborske vesti. Dr. Pfeifer in 'najlepši red'", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3; "Mariborske vesti", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 71.

²⁶ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik sestavljen o seji mestnega sosveta, 26. 4. 1920, str. 63–70; Prav tam, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 19. 5. 1920, str. 85; Prav tam, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 8. 7. 1920, str. 103–105; Prav tam, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 24. 9. 1920, str. 141; Prav tam, Zapisnik o XXVII. seji mestnega sosveta, 23. 11. 1920, str. 179.

nilnice v višini dveh milijonov kron Štajerskem deželnem zboru spremenili v "stalen občinski dolg", vnovčljiv v 55. letih.²⁷

Mariborski sosvet je imel v času vladnega komisarja dr. Josipa Leskovarja (od marca do decembra 1920) 19 sej,²⁸ na katerih so se ukvarjali s kadrovskimi, upravnimi, finančnimi, trgovskimi, gospodarskimi in gradbenimi zadevami.²⁹

"Prehrana Maribora v nevarnosti"³⁰

Maribor so tudi drugo leto po koncu vojne še naprej pestile težave zaradi pomanjkanja hrane in drugih osnovnih življenjskih potrebščin. Zato je bila oskrba prebivalstva ena izmed najpomembnejših nalog vladnega komisarja Leskovarja, ki pa ni bila enostavna, saj so bila skladišča v mestu popolnoma izpraznjena.³¹ Za težave s pomanjkanjem živil so v konzervativnem lokalnem časniku *Straža* seveda krivili odstavljenega komisarja Pfeiferja: "Za prehrano ni storil popolnoma nič. Ko je dr. Pfeifer oddal ta famozni svoj urad svojemu nasledniku dr. Leskovarju, je Gospodarski urad imel za Mariborčane samo še kiščico žajfe, drugače so bila skladišča popolnoma prazna. Moke ni bilo nobene, masti tudi ne."³² Šele 15. junija 1920 so ukinili živilske nakaznice za krušno moko in o tem obvestili pekarne, še naprej pa so bile v veljavi nakaznice za sladkor, petrolej, usnje in premog.³³

Vladni komisar Josip Leskovar se je takoj po prevzemu oblasti odločno lotil reševanja problema oskrbe in že na 2. sejo mariborskega sosveta, ki je bila le teden dni po prvi seji,³⁴ povabil mariborske trgovce-grosiste in mlinarje (vsa pomembna trgovska in živilsko-predelovalna dejavnost je bila v rokah mariborskih Nemcev) ter dosegel, da so podpisali izjavo (mlinarji s pridržkom), v kateri so zagotovili, "da bodo po svojih najboljših močeh in po svojih zmožnostih prevzeli oskrbo mesta Maribora s potrebnimi živili in sicer: z moko, mastjo, žitom, in drugimi glavnimi življenjskimi potrebščinami." Podpisniki izjave so

²⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 179.

²⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisniki sej mestnega sosveta, 18. 3. 1920–28. 12. 1920, str. 21–219.

²⁹ "Marburger und Tages Nachrichten. Sitzung des Gemeinde Beirates", *Marburger Zeitung*, 10. 2. 1920, št. 32, str. 3.

³⁰ "Prehrana Maribora v nevarnosti", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3.

³¹ "Mariborske vesti. Dr. Pfeifer in 'najlepši red'", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3; "Mariborske vesti", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3; "Prehrana Maribora v nevarnosti", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3; Zadravec, *Mestna občina mariborska 1919–1921*, str. 71.

³² "Prehrana Maribora v nevarnosti", *Straža*, 26. 3. 1920, št. 32, str. 3.

³³ "Mariborske vesti. Mestni magistrat", *Straža*, 9. 6. 1920, št. 61, str. 3.

³⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik sestavljen o seji mestnega sosveta, 18. 3. 1920, str. 39.

Obisk regenta Aleksandra v Mariboru 29. junija 1920 (PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 5266)

se bili primorani zavezati, da bodo občino obveščali o vseh prispelih pošiljkah živil, občina pa je nato razdelila živila med posamezne trgovce in bdela, da so živila dobili v prvi vrsti meščani, podobno, kot je potekala oskrba s sladkorjem v mestu. Da bi preprečil oderuštvo, so se podpisniki izjave zavezali tudi, da bodo živila prodajali mestnim trgovcem "po dnevnih cenah, ki se bodo izračunale na podlagi nakupne cene, h kateri se pribijejo stroški dovoza in pa pošten trgovski dobiček". V magistratu pa so se zavezali, da bodo skušali trgovcem olajšati transportne težave.³⁵

Zaradi pomanjkanja osnovnih potrebščin, predvsem hrane, je v mestu cvetela "črna borza" in oderuštvo. Mestni sosvetnik dr. Valjavec je julija 1920 ugotavljal, da je bila cena češenj v trgovinah dopoldan 1–2 kroni za kilogram, popoldan pa je cena poskočila na 5 ali celo 7 kron. Ali pa cena jajc: na tržnici so se jajca prodajala po 50 do 60 vin., vendar so jih že zjutraj pokupili "verižniki" in jih prodajali v stranskih ulicah, kjer je cena jajc poskočila na krono in dvajset.³⁶ Težav z oderuštvom oz. verižništvom seveda ni bilo mogoče rešiti čez noč, zato

³⁵ Izjavo so podpisali trgovci Andreas Mayer G.m.b.H, Hartinger in Zeiger. Mlinarja Scherbaum in Franc sta podpisala izjavo s pridržkom in le za žito in živila, ki bi jih v mesto dostavili s pomočjo magistrata (PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 23. 3. 1920, Izjava, str. 21 in 23; Prav tam, Zapisnik sestavljen o seji mestnega sosveta, 18. 3. 1920, str. 31).

³⁶ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 8. 7. 1920, str. 118.

so v drugi polovici leta 1921, že v času županovanja Viktorja Grčarja, ustanovili celo "Sodišče za navijanje cen", ki je preganjalo oderuhe in preprodajalce in jih za njihove prekrške strogo kaznovalo.³⁷

Pomembni dogodki v Mariboru v času vladnega komisarja dr. Josipa Leskovarja

"Zgodovinski dogodek obisk našega vladarja regenta Aleksandra"³⁸

Med najpomembnejše dogodke v času mariborskega vladnega komisarja dr. Josipa Leskovarja zagotovo sodi sicer le nekajurni obisk regenta Aleksandra Karađorđevića, ki se je v Mariboru ustavil 29. junija 1920 na svoji večdnevni turneji po Sloveniji.³⁹ Maršalat dvora je imel prvotno v načrtu, da bi regent obiskal le slovensko prestolnico Ljubljano, vendar so v mariborskih časnikih začeli pozivati politike, da si tudi Maribor zasluži obisk visokega gosta:

Časi so minili, ko je bila še Krajnska edina slovenska dežela in Ljubljana srce naroda. Težišče našega plemena se je preložilo daleč proti severu, Štajerska, ki je včasih igrala tužno ulogo 'obmejnih Slovencev', se je dvignila, stari Maribor je postal drugo središče Slovencev in bode v marsikaterem oziru v prihodnosti celo prekosil Ljubljano.⁴⁰

Po pisanju Franje Baša sta bila takratna štajerska ministra v vladi dr. Milenka Vesniča dr. Anton Korošec in dr. Vekoslav Kukovec zaslužna, da so v protokolarni program zadnji trenutek vključili tudi regentov obisk Podravja. V Mariboru so za obisk visokega gosta izvedeli šele 20. junija 1920, ko je predsednik deželne vlade dr. Janko Brejc sporočil vladnemu komisarju dr. Josipu Leskovarju, da bo prestolonaslednik na svoji poti obiskal tudi štajersko prestolnico.⁴¹ Komisar Leskovar je 22. junija sklical razširjeno sejo sosveta in nanj povabil zastopnike uradov in društev. Za priprave na sprejem so imenovali dva odseka:

³⁷ Zadavec, *Mestna občina mariborska*, str. 71.

³⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 214.

³⁹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 214.

⁴⁰ "Obisk princa regenta", *Straža*, 9. 6. 1920, št. 61, str. 1.

⁴¹ Franjo Baš, "Vladarji v Mariboru", v: *Mariborski koledar* (Maribor, 1935), str. 44–55 (dalje Baš, "Vladarji v Mariboru").

za "razvrstitev" in za "olepšanje mesta".⁴²

Organizatorji regentovega obiska – v obeh odsekih – so se znašli pred celo vrsto težav. Med prvo svetovno vojno in po prevratu so se v Mariboru ukvarjali z osnovnimi eksistenčnimi težavami, za vzdrževanje "estetske in arhitektonske" zunanosti hiš ter urejanje cest in pločnikov, ki so ostali uničeni od vojaških transportov, pa v izpraznjeni mestni blagajni ni bilo veliko sredstev. V mestu so se soočili tudi s pomanjkanjem slovenskih zastav, ki so jih v splošnem povojnem pomanjkanju imeli le redki "razboriti narodnjaki". Kljub vsem težavam in izjemno kratkemu času za priprave so uspeli okrasiti poslopja ob cestah in ulicah z zelenjem in papirnatimi zastavicami. Veliko bolj slavnostno, z velikimi zastavami, pa so bila okrašena javna poslopja: magistrat, glavna pošta, klasična gimnazija in moško učiteljske. Slavnostno okrašene so bile tudi trgovine na Kralja Petra trgu (danes Trg revolucije), Glavnem trgu in Aleksandrovi cesti (danes Partizanska cesta). Pričakovali so, da se bo v Mariboru zbralo več kot 25.000 ljudi, sprejeti takšno množico, pa je bilo v mestu, ki ga je pestilo pomanjkanje živil, zelo velik logistični zalogaj. Poleg tega so se bali, da vsem gostom, ki so bili povabljeni na slavnostno kosilo, ne bodo zmogli zagotoviti dovolj hrane.⁴³

29. junija 1920 se je regent in prestolonaslednik Aleksander Karađorđević po obisku Gorenjske in Ljubljane odpravil na Štajersko ter preko "Vojnika, Konjic, Celja in Slovenske Bistrice pripotoval v spremstvu 24 avtomobilov" v Maribor. Njegov prihod je naznanilo 21 topovskih strelov. Na Tržaški cesti ob železniškem tiru so prvemu "jugoslovanskemu vladarju" železničarji pripravili "umetniško" okrašen slavolok z napisom "Živel naš osvoboditelj!" – ob slavaloku pa je na vladarja čakala kraljeva garda (12 časnikov, 200 mož in 70 konj). Regent Aleksander se je s spremstvom, v katerem je bil tudi ministrski predsednik dr. Milenko Vesnić, odpravil proti državnemu mostu, na mariborskih ulicah pa ga je v špalirju pozdravljala množica domačinov in obiskovalcev iz okoliških krajev, ki so se v Maribor pripeljali s posebnimi vlaki. Slavolok so regentu pripravili tudi ob novem dravskem mostu, na Glavnem trgu, ki je bil nabito poln, pa je vladarja pričakala častna četa. Na sprejemnem odru pred magistratom so goste

⁴² Predsednik prvega odseka je postal liberalec odvetnik dr. Vladimir Serbec, ki je skrbel za razporeditev meščanov, društev in šolarjev v posamezne dele mesta. Predsednik drugega odseka pa je postal Viktor Cotič, njegova naloga pa je bila okrasitev ulic in hiš. Operativno delo pa so izvajali v posameznih društvih in mestnem gradbenem uradu (PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mest. sosveta, 22. 6. 1920, str. 99–100; Baš, "Vladarji v Mariboru", str. 45).

⁴³ "Naš princ regent prihaja!", *Straža*, 21. 6. 1920, št. 66, str. 1; "Regent Aleksander prihaja v Maribor", *Straža*, 21. 6. 1920, št. 66, str. 3; "Priprave za sprejem regenta Aleksandra v Mariboru", *Straža*, 23. 6. 1920, št. 67, str. 2; "Našemu vladarju na obmejnih tleh!", *Straža*, 28. 6. 1920, št. 69, str. 1; "Regent v Sloveniji", *Straža*, 28. 6. 1920, št. 69, str. 2; "Regent Aleksander na obmejnih tleh v Mariboru", *Straža*, 30. 6. 1920, št. 70, str. 2; "Regent na Gorenjskem in Štajerskem", *Slovenec*, 1. 7. 1920, št. 146, str. 1–3; "Regentov obisk – naš up glede zasedenega ozemlja in naš kažipot napram Nemcem", *Straža*, 7. 7. 1920, št. 73, str. 1; Baš, "Vladarji v Mariboru", str. 44–55.

pozdravili vladni komisar dr. Josip Leskovar, lavantinski škof dr. Mihael Napotnik, člani sosveta ter zastopniki koroških in prekmurskih Slovencev in raznih društev. V imenu mariborskih žena je regentu podarila šopek soproga generala Maistra Marija. V dvorani magistrata je prestolonaslednika pričakal predsednik *Deželne vlade* dr. Janko Brejc, Aleksander pa je nato sprejel 105 deputacij javnega življenja iz Podravja, kakor tudi deputaciji Prekmurcev in Primorcev, živčih na Štajerskem. Regent Aleksander je nato v spremstvu dr. Leskovarja in dr. Antona Korošca z balkona magistrata pozdravil zbrano množico na Glavnem trgu. Po kratkem nagovoru se je s spremstvom odpravil v stolno cerkev, kjer ga je sprejel knezoškof dr. Mihael Napotnik s stolnim kapituljem. Celotna povorka se je nato odpravila po mariborskih ulicah, ob množici, ki mu je navdušeno aklimirala, proti Narodnemu domu, kjer so častno stražo postavili Sokoli. Regent je obedeloval s stopetdesetimi gosti iz Štajerske, Koroške in Prekmurja. Najvišja državna delegacija se je iz glavnega kolodvora, kjer so se od regenta poslovili predstavniki *Deželne vlade*, vseh uradov, duhovščina in emigranti, odpravila z dvornim vlakom, ki je ob 15.15 odpeljal iz Maribora.⁴⁴

Seveda pa vsi Mariborčani niso z enakim veseljem pričakali regenta Aleksandra. Nekateri mariborski Nemci so skušali izkoristiti njegov obisk in v znak protesta okrasiti svoja okna s staroavstrijskimi zastavami, kar pa jim je mestna oblast preprečila, zato je veliko njihovih oken ostalo neokrašenih.⁴⁵ V deputaciji mariborskih Nemcev, ki so pozdravili regenta, pa sta bila nekdani župan Johann Schmiderer in Julius Pfrimer.⁴⁶

Celotni obisk regenta Aleksandra v Mariboru je trajal le tri ure, Josip Leskovar pa ga je na zadnji seji mestnega sosveta, ki jo je vodil kot vladni komisar, 28. decembra 1920 označil za zgodovinski dogodek: "Ves Maribor je takrat tekmoval, da dostojno sprejme prvič svojega vladarja in kralja Slovencev."⁴⁷ Nasprotno pa je v slovenskem liberalnem taboru regentov obisk vzbudil veliko hude krvi. V časopisu *Mariborski delavec* so vladnega komisarja Leskovarja napadali in mu očitali, da je regentov obisk organiziral sam, obisk visokega gosta pa zlorabil v strankarske namene, ker sta regenta sprejela samo on in knezoškof Mihael Napotnik. Vladni komisar naj bi bil skupaj s Karlom Verstovškom sam zasnoval protokol celotnega obiska, ki ga je nato potrdila Brejčeva *Deželna vlada*. Na takšen način naj bi Leskovar, po besedah opozicije, sosvet pri organizaciji

⁴⁴ "Regent na Gorenjskem in Štajerskem", *Slovenec*, 1. 7. 1920, št. 146, str. 1–3; "Regentov obisk – naš up glede zasedenega ozemlja in naš kažipot napram Nemcem", *Straža*, 7. 7. 1920, št. 73, str. 1; Baš, "Vladarji v Mariboru", str. 44–55.

⁴⁵ "Regent na Gorenjskem in Štajerskem", *Slovenec*, 1. 7. 1920, št. 146, str. 1–3; "Regentov obisk – naš up glede zasedenega ozemlja in naš kažipot napram Nemcem", *Straža*, 7. 7. 1920, št. 73, str. 1; Baš, "Vladarji v Mariboru", str. 44–55.

⁴⁶ Baš, "Vladarji v Mariboru", str. 51.

⁴⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 214.

obiska regenta preprosto zaobšel.⁴⁸ Pri svojih obtožbah pa so pozabili, da so podobni očitki, takrat iz katoliškega tabora, leteli tudi na Leskovarjevega predhodnika Vilka Pfeiferja, češ, da je kot vladni komisar protežiral svojo liberalno stranko.

Orlovski tabor

Na seji 8. julija 1920 je vladni komisar dr. Josip Leskovar člane sosveta seznanil s pisno vlogo, ki ga je na mestno upravo naslovilo predsedstvo osrednjega pripravljalnega odbora za prvi slovenski orlovski tabor v Mariboru.⁴⁹ 28. julija je Leskovar sklical sejo sosveta z eno samo točko dnevnega reda: "Orlovski tabor". Na njej je sosvetnikom predstavil spored orovskega tabora, na sosvetu pa so določili dva člana, ki sta se 30. julija s komisarjem udeležila sprejema tujih gostov – čeških predstavnikov orlovskih organizacij. Komisar je člane sosveta povabil na nedeljsko slovesno mašo, v mestu pa so v času Orlovskega tabora v gostilnah podaljšali čas obratovanja t. i. "policijsko uro". Leskovar je ocenil, da je vseslovensko orlovsko srečanje za "periferijski" Maribor nacionalnega pomena – "narodna manifestacija in narodno slavlje". Zgražal se je "nad nečuvenim hujskanjem proti tej slavnosti od strani izvestnega časopisja" in naprosil sosvetnike, naj pomagajo "proti agitaciji" vsaj omejiti.⁵⁰

Orlovski tabor je potekal v Mariboru med 29. julijem in 3. avgustom 1920, na njem pa so sodelovali poleg slovenskih še hrvaški, bosanski in hercegovski orli, predstavniki francoskih telovadnih organizacij in predstavniki slovenskih katoliških organizacij iz ZDA. Otvoritvena slavnost, ki so jo posvetili katoliškemu jugoslovanskemu dijaštvu, se je je pričela 29. julija zvečer v nabito polni Götzovi dvorani (današnja Unionska dvorana). Prvi govorec je bil predsednik Jugoslovanske katoliške dijaške lige Kolarik, za predsednika otvoritvene slovesnosti pa so izbrali "ministra na razpoloženju" dr. Fr. Jankoviča. Med slavnostnimi govorniki sta bili lavantinski škof Mihael Napotnik, ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič in sarajevski škof Ivan Šarić ter vodilni politiki SLS dr. Josip Hohnjec, Ivan Vesenjaj, dr. Josip Leskovar, Franjo Žebot in dr. Karel Verstovšek.⁵¹

Naslednjega dne so po maši v stolni cerkvi priredili orlovске tekme na telovadišču na Težnu. V Kazinski dvorani Narodnega gledališča se je zjutraj priče-

---

⁴⁸ "Najsramotnejša zloraba", *Mariborski delavec*, 7. 7. 1920, št. 145, str. 2; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 159.

⁴⁹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 8. 7. 1920, str. 102.

⁵⁰ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 7. 1920, str. 121–122.

⁵¹ "Orli so se zbrali", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 1; "Orlovski tabor v Mariboru", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 4; "Največja manifestacija Jugoslavije", *Slovenec*, 3. 8. 1920, št. 174, str. 1–3; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 166–168.

Vseslovenski orlovski tabor – prihod Orlov v Maribor (PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 14374)

lo zborovanje dijaških počitniških društev, v Narodnem domu so nadaljevali z zborovanjem srednješolcev, v Zavodu šolskih sester pa je potekalo žensko zborovanje. Različne prireditve so potekale tudi popoldan, zvečer pa sta bili na sporedu dve prireditvi: v Gambrinovi dvorani zborovanje orlovskih delegatov, v Götzovi dvorani pa so na čast gostov priredili gledališko igro Antona Medveda "Za pravdo in srce".⁵²

30. julija 1920 je na Orlovski tabor pripotovalo okoli 500 Orlov in Orlic s Češke z vlakom v St. Ilj (danes Šentilj), kjer so jim domačini pripravili slavnostni sprejem. Gostje iz Češke so bili slavnostno sprejeti tudi v Mariboru, kjer jih je v češčini pozdravil predsednik Zgodovinskega društva Maribor dr. Franc Kovačič⁵³. Nato je slavnostna povorka slovenskih in čeških Orlov – z godbo na pihala – krenila po okrašenih mariborskih ulicah na Slomškov trg, kjer je udeležence tabora pozdravil lavantinski škof dr. Mihael Napotnik. Naslednjega dne so bile tekme v telovadnici državne gimnazije in na telovadišču na Teznu, kjer je bila tudi zaključna prireditev s skupinskimi vajami. V okviru tabora so potekala razna zborovanja katoliških družb, društev in zvez, potekali so tečaji, sprevodi, organizatorji pa so zatrjevali, da se je na šestdnevni orlovski prireditvi zbra-

⁵² Prav tam.

⁵³ Mateja Matjašič Friš, "Dr. Franc Kovačič – ustanovitelj in sodelavec revije Voditelj v bogoslovnih vedah", *Studia Historica Slovenica* 9 (2009), št. 2–3, str. 615–632.

lo nekaj desettisoč udeležencev.⁵⁴

V katoliškem taboru so dogodku, za katerega so trdili, da ni strankarska prireditve, posvetili izjemno pozornost – časnik *Slovenec* je prireditve naslovil "Največja manifestacija Jugoslavije".⁵⁵ Njihovi politični nasprotniki v liberalnem taboru pa so organizatorje Orlovskega tabora silovito napadali in jim očitali politizacijo prireditve: "Orlovski tabor sam pa ne le ni slovanska, ampak tudi telovadna prireditve ni – to je samo prireditve v propagando črne internacionale, farovške diktature."⁵⁶ V zapisniku seje mestnega sosveta najdemo Leskovarjev komentar: "Velike množice slovenskega ljudstva so se zbrale v Mariboru in zbudile s svojo vzorno discipline priznanje tudi pri naših narodnih nasprotnikih."⁵⁷

Prvi pokrajinski sokolski zlet v Mariboru

V Mariboru se je še v istem mesecu 29. avgusta 1920 odvijal tudi enodnevni Prvi pokrajinski sokolski zlet. Udeleženci so v mesto ob Dravi prihajali s posebnimi vlaki iz celotne Jugoslavije, gostili pa so tudi češke Sokole. Med slavnostnimi gosti so bili minister dr. Vekoslav Kukovec, dr. Živojin Rafajlovič, podpredsednik *Narodne skupščine* Ivan Ribar, dr. Albert Kramer in dr. Gregor Žerjav. Ob 14.00 uri je po Mariboru krenil sprevod okoli 4.000 Sokolov in Sokolic v sokolskih uniformah "krojih", 7 godb in 30 zastav ter praporjev, ki so bili razdeljeni po župah. Po sprevodu so se udeleženci zbrali pred magistratom, kjer je stala tribuna za goste. Slavnostni govorec je bil dr. Vladimir Serbec. Popoldne se je na Těznu pričela "javna telovadba", ki si jo je po ocenah liberalnega časopisja ogledalo med 20.000 in 25.000 gledalcev. Po telovadni predstavi je sledila velika ljudska slavnost. Naslednjega dne je v Narodnem domu potekala glavna skupščina "Sokolskega Saveza". Organizatorji so zatrjevali, da je bila sokolski zlet v Mariboru prireditve, "ki je služila izključno ciljem sokolske ideje, brez vsakršne politične primesi. To razlikuje prireditve blagodejno od svoječasne orlovske prireditve, katere glavni in edini namen je bila klerikalno-politična propaganda."⁵⁸ Brez dvoma so v tako v katoliškem kot liberalnem taboru izkoristili prireditve svojih telovadnih dru-

---

⁵⁴ "Orlovski tabor v Mariboru", *Slovenec*, 1. 8. 1920, št. 173, str. 4;

⁵⁵ "Orli so se zbrali", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 1; "Orlovski tabor v Mariboru", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 4; "Največja manifestacija Jugoslavije", *Slovenec*, 3. 8. 1920, št. 174, str. 1–3.

⁵⁶ Mariborsko prebivalstvo, "Posetnikom Orlovskega tabora", *Mariborski delavec*, 31. 7. 1920, št. 168, str. 1–2.

⁵⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 216.

⁵⁸ "Sokolski zlet v Mariboru", *Nova doba*, št. 104, str. 1;

Orli so se zbrali", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 1; "Orlovski tabor v Mariboru", *Slovenec*, 31. 7. 1920, št. 174, str. 4; "Največja manifestacija Jugoslavije", *Slovenec*, 3. 8. 1920, št. 174, str. 1–3; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 166–168.

Povorka sokolske konjenice ob priložnosti pokrajinskega sokolskega zleta v Mariboru (PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 3150)

štev tudi v politične namene. V mariborskem mestnem sosvetu so razpravljali o Orlovskem taboru na dveh sejah, ena je bila sklicana celo samo s to točko. Zapis o sokolskem zletu v zapisnikih mestnega sosveta ni najti.⁵⁹

Leskovar je kasneje pojasnjeval, da na sokolski zlet ni bil uradno povabljen, vso politične razprave okoli dogajanja na obeh prireditvah pa so že nekaj mesecev kasneje botrovala njegovi odločitvi, da odstopi s položaja vladnega komisarja.⁶⁰

Pogled vladnega komisarja dr. Josipa Leskovarja na svoje upravljanje mesta

Leskovar si je v času svojega upravljanja mesta prizadeval predvsem, kot je zatrjeval na zadnji seji mestnega sosveta leta 1920, urediti mariborsko gospodar-

⁵⁹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 216.

⁶⁰ PAM, fond Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 214; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 161–163.

stvo. V ta namen je racionaliziral tiste izdatke mesta, ki niso bili nujno potrebni, da niso več bremenili mestnega proračuna. Na drugi strani si je prizadeval sanirati mestna podjetja, ki so prinašala izgubo.

Gospodarski urad. Po imenovanju za mariborskega vladnega komisarja je dr. Leskovar pregledal dokumentacijo urada, ki je izkazovala 394.531,30 kron premoženja. Kasneje pa se je izkazalo, da v tem izračunu niso bili upoštevani razni mestni dolgovi. Tako je mesto moralo izplačati "Žitnemu zavodu" za zaplenjene stvari 300.000 kron več, kot je bilo knjiženo. Pred izvršbo je bil znesek 400.000 kron, saj je magistrat izstavil gospodarski družbi Warenverkehrrsbureau garantno pismo za dobavo živil iz Avstrije, pogodbenih obveznosti pa v družbi niso izpolnili. Gospodarski urad prav tako ni plačal 800.000 carine za izvoz svinj v Avstrijo, 35.000 kron pa so dolgovali še "Žitnemu zavodu". Poleg tega je imel Gospodarski urad knjižene terjatve v višini 600.000 kron, ki niso bile izterljive. Tako je imel Gospodarski urad v času komisarja Pfeiferja 2.3330.959,40 kron izgube.

Premogovna komisija. Mesto je prevzelo "premogovno komisijo" in racionaliziralo stroške prevoza premoga. Poleg tega je knjigovodstvo "komisije" prevzelo stavbni urad, kar je zmanjšalo stroške za 200.000 kron.⁶¹

Klavnica. Komisar Leskovar je delovanje klavnice usmeril v izvoz, pozitivni rezultati pa so se poznali že oktobra, ko je zavod imel mesečno več dohodka kot prej v celem letu.⁶²

*Pokopališče.*⁶³ Vladni komisar Leskovar se je uspel dogovoriti, da je mestna občina pobreško pokopališče prodala stolni župniji, ki se je ob tem še zavežala, da bo na tezenskem pokopališču sezidala mrliške vežice. Poleg tega so se stolni župniji odrekli možnosti tožbe proti mestni občini, ki je brez dovoljenja pokopavala pokojnike na Pobrežju, ki je bilo namenjeno le za magdalenski okraj.⁶⁴

Prodaja zemljiških parcel. Mestna občina je odprodala zemljišča na Trgu kralja Petra (današnji Trg revolucije) za skoraj milijon kron. Zemljišča, ki so jih ugodno kupili, so v občini odprodali, ker so bila preozka.⁶⁵

---

⁶¹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 216–218.

⁶² PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 218.

⁶³ Mestno pokopališče leta 1920 ni bilo zakonsko urejeno. Pokopi iz stolne in frančiškanske župnije bi se morali opravljati le na pokopališču na Teznem. S perečo problematiko se je dr. Josip Leskovar spoprijel že na začetku komisarskega mandata. Na seji 18. marca ga je sosvet pooblastil, da preprovo pokopavanje mrličev iz stolne in frančiškanske župnije na pokopališču na Pobrežju (PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 18. 3. 1920, str. 39; Zadravec, Mestna občina mariborska, str. 197–201).

⁶⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 216–218.

⁶⁵ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 219.

Električno podjetje.⁶⁶ V Leskovarjevem komisariatnem obdobju se je mesto začelo pospešeno elektrificirati, sam pa je – zanimivo – temu izjemnemu projektu namenil le malo prostora. Omenil je le smrt vodje podjetja inž. Gostiše, ki je zaustavilo mnoge zastavljene projekta in pa težave ob iskanju njegovega namestnika, Slovenca, ki bi bil ustrezno usposobljen.⁶⁷

Pogledi opozicije na upravljanje mesta vladnega komisarja dr. Josipa Leskovarja

"Mestne blagajne prazne, mestne ulice polne nesnage in razdrapane", so rohneli v liberalnih časnikih, ki so bili nad Leskovarjevim upravljanjem mesta dobesedno ogorčeni. Celo več: v tisku opozicije je doživljal prav takšne napade in očitke, kot jih je bil deležen v konzervativnem tisku njegov predhodnik dr. Vilko Pfeifer. Po Leskovarjevem odstopu so v časniku *Tabor* dramatično zapisali: "Gospodarstvo mesta Maribora se nahaja v tako obupnem stanju, ko gospodar privatnega imetja ne najde drugega izhoda, kot konkurz ali – vrh."⁶⁸ Če strnemo liberalne očitke Leskovarju: očitali so mu, da je izpraznil občinsko blagajno, da je razprodajal mestno imovino, krivdo naj bi nosil tudi za razraščanje korupcije v mestnih podjetjih, mestni kino je bil pred polomom. Kot "klerikalec" naj bi kmetom, kljub pomanjkanju in draginji, dopuščal svobodno oblikovanje cen prehranbenim izdelkom, krivdo naj bi nosil tudi zaradi pomanjkanja plina in "električnih mrkov" v mestu. Krivdo so mu pripisovali tudi za slabe in nevzdrževane ceste, ulice naj bi bile neurejene in nesnažne. Leskovarju so v liberalnem tisku očitali, da je narodna politika v času njegovega upravljanja mesta nazadovala, Nemci v mestu naj bi bili vedno bolj samozavestni, v mestu je bilo mogoče še naprej najti nemške napise, pojavljati pa naj bi se začeli tudi novi, nemški uradniki so še naprej ostajali na svojih položajih. Higiena na obeh kopališčih

⁶⁶ "Mestno električno podjetje" je bilo ustanovljeno leta 1919. Podjetje je mesto oskrbovalo z električno energijo, gradili so daljnovode, razvodna omrežja in transformatorske postaje. Mesto je maja 1920 najelo skoraj 4 milijonski kredit za elektrifikacijo mesta, avgusta pa sklenilo pogodbo z družbo "Steiermärkische-Elektrizitäts Gesellschaft" iz Gradca o dobavi električne energije iz elektrarne Fala. Konec novembra pa so na sosvetu sklenili, da zaradi manjše porabe plina prodajo inventar "mestne elektrarne o priliki ustavitve proizvodnje električnega toka". Na isti seji pa so razpravljali o uvedbi električne razsvetljave v rotovško mestno hišo (PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 3. 8. 1920, str. 123–124; PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o XXVII. seji mestnega sosveta, 23. 11. 1920, str. 178 in 183; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 182).

⁶⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 219.

⁶⁸ "Mariborsko mestno gospodarstvo", *Tabor*, 15. 1. 1921, št. 11, str. 1.

naj bi bila pod vsako kritiko in šole brez kuriva.⁶⁹ Očitali so mu tudi koncentracijo moči v mestu; bil je vladni komisar, načelnik okrajnega zastopa in gerent⁷⁰ Maribora, njegov koncipient in predsednik stanovanjske komisije. Pa tudi svoji odvetniški pisarni naj bi se veliko bolj posvečal, kot samemu upravljanju mesta. Opozicija je pod drobnogled vzela tudi Leskovarjeve dohodke, ki naj bi bili krepko višji, kot jih je prejemal njegov predhodnik Vilko Pfeifar.⁷¹ In upravičenost vseh očitkov? Prihajali so iz liberalnega tabora in so bili pogosto mnogo pretirani. Dejstvo pa je, da je bil gospodarski in socialni položaj v mestu izjemno slab in da ga Leskovarju v kratkem času vodenja mesta seveda ni uspelo urediti.

Še več napadov političnih nasprotnikov je bil Leskovar deležen po obisku regenta Aleksandra 29. junija 1920, orlovskem taboru, ki ga je Maribor gostil med 28. julijem in 2. avgustom 1920, in Zletom sokolskega saveza Kraljevine SHS avgusta 1920. Dr. Leskovar je na seji mestnega sosveta 28. decembra 1920, na kateri je sosvetnike obvestil o svojem odstopu, takole opisal svoje videnje obeh dogodkov:

Radi teh prireditev se me je napadalo v časopisu in tožilo tudi v Beogradu, da sem postopal pristranski. Ugotavljam na tem mestu, da pritožbe niso bile utemeljene. Mestna blagajna ni izplačala na račun za orlovsko prireditev niti vinarja, na drugi strani pa sem ustregel vsem prošnjam odboru sokolskega zleta. Konstatujem, da nisem bil povabljen na sokolsko prireditev in da tudi nisem bil obveščen o prihodu ministrov. Vsled tega je tudi očitek, da sem ravnal netaktno brez vsake podlage. Moje načelo kot vladni komisar je bilo vedno to, da nisem na tem mestu kot zaupnik kake stranke, ampak, da moram objektivno nastopati in poslovati glede vseh strank in glede obeh narodnosti.⁷²

Načrtovanje Leskovarjeve odstavitve

V mariborskem liberalnem časopisu *Tabor* so Leskovarjevo odstavitev napovedali že v začetku septembra 1920. Odstavljen naj bi bil zato, ker kot vladni komisar na Sokolskem zletu v Mariboru ni pozdravil ministrov centralne vlade

---

⁶⁹ "Mariborske novice. Komisar dr. Leskovar pri koritih", *Nova doba*, št. 32, 8. 7. 1920, str. 2; "Dnevne vesti. Mestno kopališče", *Mariborski delavec*, 4. 8. 1920, št. 171, str. 2–3; "Dnevne vesti. Posledice grehov bivšega klerikalnega komisarja", *Slovenski narod*, št. 91, str. 3; "Dnevne vesti. Mariborske novice", *Slovenski narod*, št. 91, str. 3; "Mariborsko mestno gospodarstvo", *Tabor*, 15. 1. 1921, št. 11, str. 1; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 157–161.

⁷⁰ Gerent, v Kraljevini SHS od vlade začasno imenovani prestopnik občinske uprave.

⁷¹ Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 69 in 154.

⁷² PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 216.

v Beogradu.⁷³ Minister za notranje zadeve Kraljevine SHS Milorad Drašković je 30. septembra 1920 res poslal brzojavno zahtevo *Deželni vladi* v Ljubljani, da Leskovarja razreši, na njegovo mesto pa imenuje političnega uradnika. Poverjenik za notranje zadeve dr. Leonid Pitamic je zavzel stališče, da je dolžan ministrov ukaz izvršiti in je sporočil v Beograd, da bo na mesto mariborskega vladnega komisarja imenoval vladnega svetnika dr. Rudolfa Andrejko. Še preden je o odstavitvi Leskovarja poverjenik dr. Pitamic obvestil predsednika vlade dr. Janka Brejca,⁷⁴ sta o njej že poročala časnika *Tabor* in *Marburger Zeitung*. Z mastnimi črkami sta na prvi strani zapisala: "Dr. Leskovar razrešen posla vladnega komisarja", in "Dr. Leskovar enthoben",⁷⁵ o njegovi odstavitvi pa so navdušeno pisali tudi drugi liberalni časniki.⁷⁶ Poverjenik Pitamic je nato o odstavitvi le obvestil predsednika *Deželne vlade* dr. Brejca, ki pa je opozoril, da minister za notranje zadeve Drašković za komisarjevo odstavitev ni pristojen in da njegova zahteva pomeni poseganje v avtonomijo Slovenije. O razrešitvi so razpravljali na seji *Deželne vlade*, kjer so ugotavljali, da razmerja med ministrstvi in "pokrajinskimi vladami" niso natančno opredeljena in da bi Leskovarjeva razrešitev pomenila presedan, saj je minister brez zaslišanja in sodelovanja *Deželne vlade* v preteklosti razrešil le enega političnega uradnika in nato ta sklep preklical. Tudi praksa imenovanja vladnih komisarjev v Mariboru, Celju in na Ptuj je bila različna. Večino jih je imenoval poverjenik za notranje zadeve, dr. Leskovarja je imenoval dr. Brejc še preden je bila vlada sestavljena, njegovega predhodnika dr. Pfeiferja pa so imenovali na seji vlade. Poverjenik za pravosodje dr. Gregor Žerjav se je skliceval na nedorečenost zakonodaje in pozival, da naj zadeve ne politizirajo. Ni pa "smatral za primerno, da zavzame to važno mesto tako izrazit strankar, kot je dr. Leskovar". Menil je, da interesi SLS s predlaganim imenovanjem dr. Andrejke ne bodo oškodovani in da lahko v katoliškem taboru "iz oportunih vzrokov" pristanejo na njegovo imenovanje ter se tako izognejo novemu konfliktu z osrednjo vlado. Predsednik Brejc pa je še naprej zagovarjal stališče, da je minister v konkretnem primeru posegel v kompetence *Deželne vlade*. Prav tako je ostro zavrnil Žerjavov predlog, da naj *Deželna vlada* iz oportunih vzrokov akceptira ministrov ukaz in ga označil za nelojalnega, saj je minister izdal odlok o odstavitvi "na impulz ali po informacij poverjenika ali drugih

⁷³ "Zunanja in notranja politika. Dr. Leskovar pojde", *Tabor*, 3. 9. 1920, št. 30, str. 2.

⁷⁴ Predsednik Brejc, zapisnikar Bogataj, "Zapisnik 171. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 4. oktobra 1920", v: *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlada za Slovenijo 1918–1921. 3 del od 22. mar. 1920 do 9. jul. 121*, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 2002), str. 195–197.

⁷⁵ "Dr. Leskovar razrešen posla vladnega komisarja", *Tabor*, 1. 10. 1920, št. 30, str. 1; "Dr. Leskovar enthoben", *Marburger Zeitung*, 1. 10. 1920, št. 30, str. 1.

⁷⁶ "Dr. Leskovar odstavljen", *Tabor*, 1. 10. 1920, št. 30, str. 2; "Mariborske novice. Mariborski gerent", *Nova doba*, 2. 10. 1920, št. 118, str. 3; "Dnevne vesti. Konec klerikalnega gerentstva v Mariboru", *Slovenski narod*, 1. 10. 1920, št. 224, str. 3; "Dr. Leskovar odstavljen", *Tabor*, 1. 10. 1920, št. 30, str. 2.

članov JDS". Oponiral je tudi zahtevam, da je dr. Leskovarja potrebno razrešiti ker je "pronosiran strankar", saj bi zaradi takšnega vzroka morali zamenjati tudi ljubljanskega župana. Dr. Brejc je poudaril, da mora vztrajati pri svojem stališču, ker so liberalci želeli izvesti Leskovarjevo zamenjavo "na tako žaljiv način, ne da bi zastopniki JDS poprej iskali sporazuma". Predsednik je tudi ostro protestiral, ker so v liberalnem taboru v vseh mogočih stvareh posredovali pri centralni vladi in s tem izzivali vedno ostrejša konflikta. Sprejel je odločitev, da bo sporno razrešitev dal na glasovanje ministrskemu svetu. Dr. Žerjav je ugovarjal, da bi se o razrešitvi dr. Leskovarja še razpravljalo in glasovalo, saj je bila v pristojnosti poverjenika za notranje zadeve, poleg tega pa *Deželna vlada* ni imela kompetenc razpravljati o veljavnosti ministrovih odlokov. Razprava o Leskovarjevi razrešitvi z mesta vladnega komisarja za Maribor se je tako zaostila, da jo je predsednik Brejc umaknil iz dnevnega reda in o njej poročal na ministrskem svetu. Leskovarjeva razrešitev s strani poverjenika za notranje zadeve dr. Pitamica bi lahko pripeljala do velikega konflikta, ki bi vodil do njegove odstavitve ali celo padca *Deželne vlade*. To pa bi bilo v času pred izvedbo plebiscita na Koroškem, napovedanega za 20. oktobra 1920, po mnenju dr. Brejca izjemno škodljivo za narodne interese.⁷⁷

14. decembra 1920 je prišlo do spremembe na čelu *Deželne vlade*. Leskovarjevega strankarskega kolega Janka Brejca je nadomestil univerzitetni profesor dr. Leonid Pitamic.⁷⁸ Brez politične podore v *Deželni vladi* so bili dnevi vladnemu komisarju Leskovarju šteti in vprašanje dneva njegove razrešitve je viselo v zraku. Leskovar je v takšnem položaju z mesta mariborskega vladnega komisarja odstopil sam. Na zadnji seji sosveta v vlogi komisarja 28. decembra 1920 je pojasnil, da ne zmore več opravljati dvojnega dela – v svoji odvetniški pisarni in na magistratu. Dejansko pa se je zavedal, da s spremembami v *Deželni vladi* ni imel več politične zaslombe in bi bil razrešen, če bi sam ne podal odstopne izjave. "Tudi dobro vem, da bi se s časom bila zahtevala moja odstavitve iz političnih ozirov, češ, da pristaš Slovenske ljudske stranke ne more biti vladni komisar mesta Maribora, kakor se je to dognalo o priliki sokolskega zleta."⁷⁹ *Deželna vlada* je nato 30. decembra 1920 na njegovo lastno prošnjo razrešila dr. Josipa Leskovarja poslov vladnega komisarja za mesto Maribor in na izpra-

---

⁷⁷ Predsednik Brejc, zapisnikar Bogataj, "Zapisnik 171. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 4. oktobra 1920", v: *Sejní zapisniki Narodne vlade Slovencev Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlada za Slovenijo 1918–1921. 3 del od 22. mar. 1920 do 9. jul. 121*, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 2002), str. 195–197.

⁷⁸ Predsednik Pitamic, zapisnikar Bogataj, "Zapisnik 181. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 29. januarja 1921", v: *Sejní zapisniki Narodne vlade Slovencev Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlada za Slovenijo 1918–1921. 3 del od 22. mar. 1920 do 9. jul. 121*, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 2002), str. 250.

⁷⁹ PAM, fond Maribor, AŠ 162, Zapisnik o seji mestnega sosveta, 28. 12. 1920, str. 214; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 161–163.

znejno mesto imenovala Iva Poljanca, vladnega tajnika v Celju.⁸⁰ Novoimenovani mariborski vladni komisar Poljanec je prvič vodil sejo mestnega sosveta v Mariboru 28. februarja 1921, dr. Josip Leskovar pa je bil v njegovem mandatu še naprej član mestnega sosveta.⁸¹

Na prvih demokratičnih mariborskih občinskih volitvah v novi državi Kraljevini SHS januarja 1921 je Leskovar kandidiral za župana, po neuspeli županski kandidaturi, v času županovanja Viktorja Grčarja⁸², pa je deloval še naprej kot član občinskega sveta do septembra 1924, ko je bil na naslednjih občinskih volitvah ponovno izvoljen na čelo mesta Maribora, tokrat v vlogi župana.⁸³

Namesto zaključka

Zadnje mariborske občinske volitve pred prvo svetovno vojno so bile leta 1912,⁸⁴ že med prvo vojno pa so se zelo skrčile pravice občinskih svetov. Po prevratu je politični položaj nove države prisilil narodno vlado, da je ukinila mariborski nemški mestni svet, odstavila župana in imenovala vladnega komisarja, ki je prevzel mestno upravo. V mestni upravi pa so ostali še naprej stari mestni uslužbenci, ki so se zavedali, da v novi državi svojih mest ne bodo več dolgo zasedali. Temu primerno so opravljali tudi svoje delo, kar je prinašalo deficit v mestnih podjetjih v letih 1918 in 1919. Cene različnim storitvam so rastle, mestna uprava pa si ni prizadevala za povišanje mestnih dohodkov. Do večjega odpuščanja nemških magistratnih uslužbencev je prišlo po demonstracijah mariborskih Nemcev 27. januarja 1919, nato pa je odpuščanje potekalo postopoma. Z odpuščanjem so se izpraznila uradniška mesta, ki jih je bilo potrebno nadomestiti z usposobljenim slovenskimi uslužbenci. Novozaposleni mestni uslužbenci "so imeli zelo težavno stališče, preden so se vživeli v svoje nove nalo-

⁸⁰ Leonid Pitamic, "Razglas poverjeništa za notranje zadeve o izpremembi v občinskih gerentstvih v Mariboru in Celju", *Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 11. 1. 1921, št. 3, str. 30; Leonid Pitamic, "Popravek, Razglasi deželne vlade za Slovenijo. Izpremembe v osebju", *Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 13. 1. 1921, št. 4, str. 35; "Maribor. Novo imenovani vladni komisar mesta Maribor", *Jugoslavija*, 13. januar 1921, št. 11, str. 3; "Celje novice. Imenovanje", *Nova doba*, 26. 10. 1920, št. 128, str. 2–3; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 161, 162, 172.

⁸¹ Dragan Potočnik, "Vladni komisar Ivan Poljanec (1921)", *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 950–951.

⁸² Dragan Potočnik, "Mariborski župan Viktor Grčar (1921–1924)", *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 967.

⁸³ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o 1. seji občinskega sveta v Mariboru, 8. 8. 1921, str. 138; David Hazemali, Mateja Matjašič Friš, Ana Šela, Majda Schmidt Krajnc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem: Maribor v času prvega županskega mandata dr. Alojzija Juvana, 1928–1931", *Acta Histriae* 26 (2018), št. 1, str. 161.

⁸⁴ Jenuš, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni", str. 911.

ge in spoznali napake delovanja svojih prednikov zadnjega časa. Izgleda celo, kakor da bi odstavljeni uslužbenci nalašč pustili vse v največjem neredu. Manjkali so razni zapiski, nekaterih aktov sploh ni bilo mogoče najti."⁸⁵ Z menjavo uradništva v občinah je tako zastalo vse delo, menjave pa so se dogajale tudi ministrstvih in njim podrejenih uradih, kjer so uradnike menjevali s svojimi političnimi pristaši.⁸⁶

Potrebno je poudariti, da je vladne komisarje imenovala *Narodna* oziroma *Deželna vlada*, ki jih je praviloma izbirala med svojimi političnimi somišljeniki – kar je že ob imenovanju vzbujalo proteste in nasprotovanja v drugih političnih strankah. Protesti opozicije na delovanje političnih komisarjev so se nato nadaljevali z vso silovitostjo celotno komisarsko dobo. Tudi meščani niso prav dobro razumeli vloge vladnega komisarja in so bili do njih pogosto indiferentni ali celo sovražni. Nekateri, zlasti Nemci, so po tihem upali, da se bodo vrnili "stari dobri avstrijski časi". Vladnim komisarjem je oteževalo uspešno delovanje tudi njihovo začasno imenovanje, ki se je kazalo v njihovi pogosti zamenjavi in s tem posledično povezanim kratkim mandatom, v katerem v tako težavnih povojnih in prevratnih razmerah ni bilo mogoče veliko postoriti.

---

⁸⁵ "Pomen občinskih volitev", *Ptujski list*, 17. 4. 1921, št. 16, str. 1.

⁸⁶ "Dnevne vesti, Živilsko industrijo bi 'Straža'", *Mariborski delavec*, 29. 3. 1920, št. 71, str. 2.

Darko Friš

**MARIBOR AFTER THE UPRISING, AND GOVERNMENT
COMMISSIONER DR. JOSIP LESKOVAR**

SUMMARY

As expected, on March 6, 1920, the new president of the Regional Government and one of the leading members of the Slovenian People's Party (SPP), Janko Brejc, relieved the Liberal Vilko Pfeifer, the first government commissioner of Maribor, of his position, and on March 13, 1920, he found Pfeifer's replacement in the former member of the Maribor Advisory Council and his party colleague Dr. Josip Leskovar. Government commissioners for individual cities were nominated by the National (Provincial) Government, the members of which, as a rule, chose among their political associates – which prompted protests and opposition in other political parties. The opposition protests then continued for the entire length of a government commissioner's mandate. The townspeople, too, did not understand the role of the government commissioner very well, which is why they were often indifferent or even hostile towards him. Some hoped that the "good old Austrian times" would return. Government commissioners were also hampered by the temporariness of their appointment, which was reflected in their frequent dismissals and substitutions, and in their short-term mandates during which it was impossible to achieve much, especially in light of such difficult post-war and post-overthrow circumstances.

Dr. Josip Leskovar, who headed the Maribor city administration for only nine months, was also constantly verbally attacked by the Yugoslav Democratic Party (YDP). Among his more important achievements is the start of the electrification of Maribor. During his short his mandate as government commissioner, the city hosted Regent Aleksandar Karadjordjevic, an Orel Association camp, and a gathering of the Sokol SHS Association. All three events greatly disturbed the local politics, and the disagreements between the Catholic and the Liberal Camp were also transferred to the Provincial Government in Ljubljana and even the Central Government in Belgrade. The YDP accused Leskovar of openly supporting the interests of his political party, the SPP, which led to his dismissal by the Interior Minister Milorad Drašković. In the Provincial Government, Leskovar's dismissal was strongly advocated by the Commissioner for Justice, the Liberal Dr. Gregor Žerjav, and the Trustee for the Commission of the Interior Dr. Leonid Pitamic. However, Dr. Janko Brejc prevented the dismissal with an exceptional political manoeuvre. On December 14, 1920, there was a change at the head of the Provincial Government. Leskovar's party colleague

Janko Brejc was replaced by Dr. Leonid Pitamic. Without the political support of the Provincial Government, the days of the government commissioner Leskovar were numbered, and the day of his dismissal hung in the air. In December 1920, Leskovar himself announced his resignation.

During his mandate as government commissioner, Leskovar sought to reorganize the economy of Maribor. He relieved the city budget considerably by rationalizing the expenses of the City Municipality. What is more, he made efforts to rehabilitate the city's businesses that had been making losses until his term in office. Leskovar took over the management of the "Coal Commission", and because of irregularities and the great general shortage, the Office for Economy was abolished. He also rationalized the functioning of the City Administration and reduced the number of officials, for which he was accused by his political opponents of carrying out political "cleansing".

Author: **FRIŠ Darko**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenia

Title: **MARIBOR AFTER THE UPRISING, AND GOVERNMENT COMMISSIONER DR. JOSIP LESKOVAR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / Humanities and Social Studies Review

Maribor, 18 (2018), No. 1, pp. 191–216, 86 notes, 4 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Josip Leskovar, Maribor, Municipality, Government Commissioner 1920–1921, Aleksander Karadordević, Orel Association Camp, Sokol SHS Association, Shortage

Abstract: Dr. Josip Leskovar was appointed government commissioner for Maribor in March 1920. He was in office for nine months – until the end of December of the same year. At the beginning of January 1921, he handed over the tasks to the newly appointed commissioner, Ivo Poljanec. The article presents Leskovar's short biography, and on the basis of literature, newspaper sources, and archival material highlights some of the most important projects that were carried out in his time. Leskovar led preparations for the reception of Regent Alexander Karadjordjević, who visited Maribor in June 1920, and in the city, in the summer, organized an all-Slovenian Orel Association camp and a gathering of the Sokol SHS Association. The biggest issues the city was facing were food, housing, and fuel shortages.